

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КІРОВОГРАДСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
Філологічні науки
(мовознавство)

Випуск 127

Кіровоград – 2014

ББК 81.2(3)

Н 34

Наукові записки. – Випуск 127. – Серія: Філологічні науки (мовознавство) –
Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – с.

До Наукових записок увійшли статті, присвячені дослідженню актуальних питань загального мовознавства – мови, мовлення, мовної політики, а також мовних картин світу та граматики слов'янських і германських мов.

Збірник розрахований на наукових працівників, викладачів, студентів філологічних факультетів, а також учителів-словесників.

Друкується за ухвалою вченої ради Кіровоградського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
(протокол № 7 від 27.01.2014 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. Олег Семенюк	– доктор філологічних наук, професор (відповідальний редактор).
2. Григорій Клочек	– доктор філологічних наук, професор.
3. Болеслав Кучинський	– кандидат філологічних наук, професор.
4. Василь Лучик	– доктор філологічних наук, професор.
5. Володимир Манакін	– доктор філологічних наук, професор.
6. Василь Марко	– доктор філологічних наук, професор.
7. Володимир Панченко	– доктор філологічних наук, професор.
8. Валентина Паращук	– кандидат філологічних наук, професор.
9. Василь Ожоган	– доктор філологічних наук, професор.
10. Олег Поляруш	– кандидат філологічних наук, професор.
11. Олена Семенець	– доктор філологічних наук, професор.
12. Олександр Білоус	– кандидат філологічних наук, професор (відповідальний за випуск).

Статті подано в авторській редакції.

**© Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка, 2014**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Світлана Іваненко – доктор філологічних наук, професор кафедри іноземних мов Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

Наукові інтереси: стилістика, лінгвістика та граматика тексту, лінгвокультурологія, перекладознавство.

МОВНИЙ ОБРАЗ КОНЦЕПТУ-МІФОЛОГЕМИ СПИС: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ТА ЛІНГВОСЕМІОТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Олександр КОЛЕСНИК (Чернігів, Україна)

Номінації концепту-міфологеми СПИС аналізуються з позицій лінгвокультурології та лінгвосеміотики. На основі етимологічних паралелей і лінгвоконцептуального підґрунтя мовних знаків створено універсологічну модель кванту лінгвокультурної інформації, співвіднесеного з цим концептом.

Ключові слова: номінація, знак, модель, внутрішня форма, спис.

The article tackles linguo-cultural peculiarities of language units verbalizing the mythic concept SPEAR. A model of universal features pertaining to the informational quantum centered around the mentioned concept is designed on the basis of the corresponding designation units' etymological correlations and linguo-conceptual premises.

Key words: designation, mythic space, element, sign, model.

Вектор досліджень сучасних мовознавчих студій, міждисциплінарний характер котрих поглиблюється в останні роки [1; 2; 4; 8; 10; 12], визначає актуальність розгляду явищ мови та мовлення з орієнтацією на їхні кореляції в різноманітних лінгвокультурах, а також відповідність універсальним законам буття і розвитку систем. У контексті пропонованої теорії міфологічно орієнтованого семіозису, що передбачає врахування множинних варіантів дійсності (зокрема таких, що утворюються в процесі вербального моделювання альтернативних світів) [8], зміст внутрішньої форми (ВФ) номінативних одиниць на позначення базових концептів міфологічної матриці світу дозволяє здійснювати інтегративну інтерпретацію власне мовних знаків, відповідних феноменів і ментефактів. Так, ми ведемо мову про поліфункціональність вербалізованого концепту-міфологеми МЕЧ, що, окрім іпостасі "зброя, знаряддя вбивства" з певним набором типових і надзвичайних властивостей, постає учасником сценаріїв світо-творчого, світо-конфігуративного плану, зокрема – як модифікатор складників міфологічних сценаріїв-квестів різних рівнів [7]. У свою чергу, актуальним видається інтегральний лінгвосеміотичний і лінгвокультурний аналіз номінацій концепту СПИС, що, гіпотетично, проявляє більш широкий набір ознак, ніж "підказують" узуальні слововживання.

У різних лінгвокультурах та відповідних мовних картинах світу наявні номінації СПИСА ("довгого ратища з вістря на кінці" = X00, базової інхоативної пропозиції в структурі ВФ мовних знаків), вмотивовані різноманітними ситуативно профільованими ознаками. Ці ознаки віддзеркалені в семантиці відповідних першооснов (як початково іконічних "знаків-програм"), що співвідносяться з релевантними у певних контекстах сценаріями. Так, і.е. *spar- / sper- > протогерм.: *spiru, *spira-n, *sparu-z, *sparra-n; *sparrēn > д. півн. spjor "спис", sparrі m. "балка, брус", норв. spjör, sparre, шв. spärr; sparre, д. дан. spiär, дан. sparre, д. а. spere, англ. spear, д. фриз. spiri, spere, sper, д. сакс. sper, с. нід. speere, нід. speer, с.н.н. spēr(e), д.в.н. sper, с.в.н. spēr, нім. Speer [9: 499; 27]. Пор. лат. sparus "короткий мисливський / військовий спис" [23: 990]; а також гел. sparr "балка, брус, промінь, пронизувати", ірл. sparra "клин, спис" [22: 337]. Спільний морфофонемічний кластер sp- "видовжений / загострений" в основі дозволяє припустити наявність ізоморфізму з в укр. спис, у ВФ якого закодовано базову ознаку "гострий": очевидно, запозич. з пол. Spisa < нім. Spiess < д.в.н. spig, спорідн. з д.а. spitu, нід. spit, нім. Spitz < і.е. *(s)pei-, *(s)pi- (лат. spina "терен, колючка, хребет") [6 (5: 372)].

У германських мовах наявні також номінації СПИСА, що розвинулись з і.е. основи g'hais – "загострена палиця" > протогерм.: *gaizá -z, *gáisu-s, *gáisila-z, -ō(n); *gísil "спис" > гот., бургунд. *gaisu-s, д. півн. geir-"спис", geisl "палиця, посох", норв. geir, geisl, geisle "промінь", шв. gissel "кнут", д. дан. gis(s)el "промінь", д.а. gār "спис / стріла", англ. gear, д. фриз. gēr, д.сакс. gēr, с. нід. ghēsele, gheisele "жердина для полювання на вугрів", с.н.н. geisel, д.в.н. gēr, geisila, geisla "хворостина, кнут", лангоб. gisil "паленька палиця", с.в.н. gēr(e) "дротик", нім.

Geissel «кнут» [27]. Наведена і.е. першооснова споріднена з д. грец. *khâjo-s* m., *khâjo-n* n. "палиця / кнут пастуха", а також може бути співвіднесена з кельт. (гел.) *gáison* "важке залізне вістря списа", д. ірл. *gaë* "спис", кімр. *gwaew*, також гел. *gath* "вістря", ірл. *gath*, снскр. *heshas* "той що летить" [22: 190]. Ймовірно, що з цією основою пов'язане рос. *копьё*, де реалізовані ознаки "форма" та "знаряддя": пор. д.слов. *копїє*, болг. *копє*, сербохорв. *копље*, словен. *korje*, чес. *korí*, словц. *korija*, пол. *korja*, н.-луж. *korje* < *копать*, що містить семи "рубати, штиркати, сікти" [15 (1: 317)]; пор. також латис. *karans* "тяпка", грец. *κοπίς* "тесак, кинджал", д. в.-н. *hepra*, с.-н. *hepre* "серп, кривий ніж" [15 (1: 320)].

Окрім зазначених вище германських і слов'янських одиниць, номінації СПИСА та асоціативно співвіднесених феноменів у кельтських мовах реалізують його такі онтологічні ознаки: "гострий" (a05) – гел. *corran* "спис, колючка" < *corr* "точка, вістря" [22: 102], *craoiseach* "спис", ірл. *croisech* < *craobh* [22: 104]; "видовжений" – гел. *geimhleag*, *geimhleag* "балка, важіль", гел. (шотл.) *gaielock* "спис", вал. *gaflach* "дротик" (корінь як у *gobhal* "вилі, вістря" [22: 192]. Кельтський вплив проявився як д. ірл., гел. *gabul* "вилі" > д. фр. *javelot* > с. фр. *javeline*, англ. *javelin* [19], що підтверджує "пототипний" статус моделі "вістря – спис", що є аберациєю універсальної концептуальної моделі "частина [зі специфічною якістю] → об'єкт".

Функціональні ознаки СПИСА проявляються в номінаціях типу гел. *sleigh* "спис", ірл. *sleg* < **slgâ*; снскр. *srj* "жбурляти" (=b06) [22: 327]. Припустимо спорідненість кельтської одиниці з і.е. (*slāgʰ*- "хапати" (> англ. *latch*, що за ознакою "видовжена форма" асоціативно співвідноситься зі списом). Ця ж ознака реалізована в гел. *goid* "забирати, красти", ірл. *goidim*, < **gad-do* (*gad*, *ghad*, *ghed*) "схоплювати", лат. *prehendo* "хапати, здобич" (англ. *get*) порівнюється з лат. *hasta* "спис" < **ghazdho-* [22: 201]. Тому СПИС може розглядатись як "той, що забирає (життя) / здобуває (скарби, багатство, славу)". У цьому контексті відзначимо подібні у кельтських і германських мовах моделі антропонімічної номінації: гел. *oscarach*, *oscarra* "хоробрий. лютий", ірл. *oscar* "захисник" (Оскар син Ойсіана), що, можливо, семантично пов'язані з **ud-scaro-* "той, що вирізає" – пор. д. півн. *Asgeirr* "спис богів", д.а. *Osgar*, а також д.а. *Hroðgar* = *Hroð* "слава + *gar* "спис" = "той, хто здобуває славу списом = найкращий воїн, король", д.а. *Garulf* = *Gar* "спис" + *ulf* (*wulf*) "вовк", метафоричне позначення воїна. Тобто, у ВВ власних імен закодована програма розвитку особистості (воїна), що здійснює набір базових процедур у контексті типових сценаріїв і здобуває необхідний досвід за допомогою СПИСА.

Лінгвокогнітивні характеристики номінацій СПИСА у текстах різних періодів, виокремлені на основі експлікованих онтологічних (а), функціональних (б), темпорально-локативних (д) і аксіологічних ознак (с), дозволяють виокремити концептуальні моделі, ізоморфні в кількох індоєвропейських лінгвокультурах. Залучення текстів з різних історичних періодів дозволяє відобразити наявний у "точці збирання" (тобто, в потоці динамічних станів часо-простору, де власне ЧАС є відносним і нелінійним) комплекс базових уявлень про денотат, одночасно доступних для спостерігача (вторинного адресата – інтерпретатора). Виокремлені концептуальні структури розглядаємо як пропозитивну структуру ВФ мовних одиниць. Так, виділяються метафори: СПИС – ЖИВА ІСТОТА (a01): *Konia поють!* 64, та її підвиди СПИС – НОСІЙ ІМЕНІ (a02): *för Loki til þeira dverga, er heita Ívaldasynir, ok gerðu þeir haddinn ok Skíðblaðni ok geirinn, er Óðinn átti, er Gungnir heitir* поїхав Локі до тих карликів, яких називали синами Івальді, і ті зробили іаке волосся і човен Скідбладнір, та спис для Одіна, що звався Гунгнір [26: 43]; і СПИС – АКТИВНИЙ ДІЯЧ (b01) / ТОЙ ЩО ЗАБИРАЄ (b02): *þæt ðe gar nymed* "... що його візьме спис" = "[нашадок Гретеля] загине від списа" [17: 1846]. Як вербальні іпостасі артефакта, відповідні номінативні одиниці реалізують концептуальну метонімію СПИС (ЗБРОЯ) – ОЗНАКА (a03): *yn ðeu wayb anchwant* "мов два невтомні списи" [18: 186], *подъ шелома възлелѣяны, конецъ копія въскрѣмлени* [13: 32], *Ríðr fyrstr Óðinn með gullhjálminn ok fagra brynju ok geir sinn, er Gungnir heitir* "Попереду їде Одін в золотому шоломі, гарному обладунку та зі списом, що зветься Гунгнір" [12: 51], *þrymtum cwehte // mægenwudu mundum* "струсонув списом ["деревиною сили"] і вигукнув ... у битві" [17: 235-236] – вербалізований контекстуально значущий скрипт, елемент сценарію БИТВА, *We Gardena* [17: 1]; *to Gardenum* [17: 601, 2494], *Geata*

leodum ond Gardenum "народ Гаутів та Списо-Данці" [17: 1856], *garcene man* "воїн хоробрий зі списом" [17:1958], *garas stodon*, // *sætanna searo* "списи стояли, зняв мореплавців" [17:328-329], тобто, артефакт / зброя та, водночас, "типова ознака воїна", *hæbenes handsporu hilderinces* "спис-рука вояка-язичника", лапа чудовиська зі списо-подібними кігтями [17:986], *þe he usic garwigend gode tealde* "він вважав, що ми вправні зі списом" [17: 2641], *geongum garwigan* "молодим воїнам" [17:2674], а також СПИС (ЗБРОЯ) – ПОДІЯ (БИТВА / СМЕРТЬ) (a04^b) *atvi peleitral dyfal dillyd*. "і буде безперервний потік уколів списів" [16:115], *Tu ся копіємь приламати, ту ся саблямь потручяти* [13: 38], *трещатъ копіа харалужныя // въ полѣ незнаемъ* [13:42], *Хощу бо, – рече, – копіє приломити конецъ поля Половецкаго* [13: 30], *bongar buged* "вбивчі списи схиляються" = припинення битви (сценарій не відбувається) [17:2031], *garcwealm gutena* "смерть принесена списом" [17:2043], *Fordon sceall gar wesap // tonig, morgenceald, mundum bewunden* "багато списів холодного ранку, стиснуті руками" – символ жалоби за загиблим вождем [17: 3021-3022], ... *дурного, наївного, хороброго, розважливого, доблесного, хитрого – аби він приїхав і підняв спис, викликаючи дракона на битву...* [5: 37].

Своєрідним "блендом" моделей СПИС – ЖИВА / АКТИВНА СУТНІСТЬ і СПИС – АРТЕФАКТ є метафора СПИС – НОСІЙ НАДЗВИЧАЙНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ (a05^b): *ok sagði skyn á öllum gripunum, at geirrinn nam aldri staðar í lagi* "і пояснив, у чому сутність тих скарбів: спис вражає і не помічає перешкод" [26: 43], гел. *Gáe Assail* "світлий спис" з острова Ассал, відомий також як Спис Луга (спис-блискавка *Lug Lámfhota*, "з довгою рукою"), артефакт божественного походження, що завжди влучає у ціль, має властивості бумеранга та власний кровожерний норв (коли спис не використовувався, його тримали у трав'яному відварі або в отруті – подібні риси має сканд. *Gungnir*, спис Одіна, а також спис Прокриди з грецької міфології [3(XI: 321)], спис Гіл-Галада з уявного фентезі-світу: *Against Aeglos the spear of Gil-galad none could stand...* [28: 294]. Надання СПИСУ власного імені здійснює його "прив'язку" до сегменту міфологічного простору (картини світу, семіосфери), тобто, породжує певні локативні ознаки – (a05^{b+d}).

У різноманітних міфологічно орієнтованих сценаріях, що є складниками мега-сценарію квестового типу, спрямованого на зміну конфігурації світу, СПИС постає у ролі інструмента – як власне ЗБРОЯ, що *шкодить / забирає життя* (b03): пор. гел. *gáe bolga* (спис Кухуліна, за допомогою якого він долає супротивників та від якого гине сам), *Kiedy upadleś, kilku straźników doskoczyło, by podziurawić cię sulicami*. "Коли ти впав, кілька вартових підскачили, аби проштиркнути тебе списками" [25: 236], *er Gullveigu //geirum studdu* "загинула Гюльвейг, пронизана списками" [29: 20], *gare wunde* поранені списками [17: 1075], *odde gares fliht* "кидок списа [життя зупинь]" [17: 1765], *æscum ond ecgum* "списом (боронив)" [17: 1772], *лицар у білому плащі саме застромлював списа в черево страшиї зубатій потворі 5 шляхетному Вершнику в білому плащі, котрий застромлював списа у черево страшенній зубатій потворі... один з героїв-покровителів Валдарри... Георг-переможець... Йорг* [14: 137], *Однак у давнину і лицарі були – ого-го! Визволяли принцес, ще й драконячі голови на списках приносили*" [5: 193]. При цьому СПИС може проявляти надзвичайні / магичні властивості, а його номінації можуть реалізувати модель ОЗНАКА (МАТЕРІАЛ / ФОРМА) – СПИС (a06^b): *herescafta* "ратище = спис" [17: 335], *þrecwudu þrymlíc* "славне дерево сили" [17: 1246]. В обох іпостасях – артефакта і антропоморфної істоти – СПИС може виступати "тригером" певних сценаріїв (b04): *Fleygði Óðinn // ok í folk of skaut* "спис жбурнув Одін у військо" [29: 23] – початок першої війни богів; або передумовою розгортання наступних етапів квесту. Ілюстрацією останнього варіанту є принесення Одіном себе у жертву собі самому: *Veit ek, at ek hekk // vindgameiði á // nætr allar níu, // geiri undaðr // ok gefinn Óðni, // sjalfr sjalfum mér* "Знаю, висів я у гілках у вітрі дев'ять довгих ночей, пронизаний списом, посвячений Одіну, в жертву самому собі" [21: 138]: СПИС як фрактальна міні-копія СВІТОВОГО ДЕРЕВА дозволяє МІФІЧНІЙ ІСТОТІ буквально "підключитись" до енерго-інформаційного поля світу (жертвопринесення відбулось власне на СВІТОВОМУ ДЕРЕВІ – Ігдрасилі) і створити канал передачі інформації (b05), унаслідок чого Одін отримав сакральне знання (до певної міри аналогами цього сценарію є розвиток організму з молекули ДНК, або розгортання встановлюваної на персональний комп'ютер операційної системи з файлу-"дзеркала").

Достатньо близькими до цього сценарію є створення людей Зевсом з держала списа [11 (1: 463-465)]. У свою чергу, сценарій ЖЕРТВОПРИНОШЕННЯ з невеликими варіаціями дублюється в християнській міфології – центуріон Лонгін пронизує списом Христа: *sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua* "один з воїнів списом пронизав йому ребра, й відразу витекла кров і вода [30 (Ін.19: 34)], що можна інтерпретувати як створення необхідних умов для трансформації, переходу на інший план буття. Відповідно, СПИС виявляється засобом зв'язку з надсистемним планом буття, чинником, що забезпечує вхід нової інформації / отримання нового досвіду та перехід людини або колективу на вищий рівень розвитку. У даному випадку відзначимо, що подібна інтерпретація не суперечить "основній" функції СПИСА як зброї, засобу вбивства, пор.: гел. *tradh*, ірл. *tradh, treagh* "спис" < *tar, tra* (лат. *tragula* "дротик") [22: 373], але гел. *treaghaid* "пронизливий біль", ірл. *treagh(d)aim* "проштиркувати" [22:374]: для привнесення нової інформації доводиться порушити цілісність попередньо усталених зв'язків; при цьому порушення цілісності системи викликає неприємне відчуття (дискомфорт, біль, пор. сценарій введення ліків в організм людини за допомогою голки ("списа") шприца). У широкому сенсі, дисбаланс системи при її оновленні викликає консерватизм і опір змінам. Відповідно, в різних контекстах у ВФ номінацій СПИСА актуалізуються оцінні компоненти значення (с+) / (с-).

З огляду на виокремлені властивості мовних одиниць, маємо змогу окреслити кластер профільованих ознак вербалізованого концепту-міфологеми СПИС, що становить відповідний квант у структурі міфологічного простору / семіосфери людства (Рис. 1). Запропонована схема враховує діалектичний характер уявлень про спис як АРТЕФАКТ :: АНТРОПОМОРФНИЙ ОБ'ЄКТ, польовий та ієрархічний принципи аранжування ознак, що віддзеркалюють універсальні закони системних взаємодій. Причинно-наслідкові зв'язки між надсистемою та планами матеріального (знакового) буття зумовлюють характер сценаріїв за участю СПИСА і логіку їхніх послідовностей.

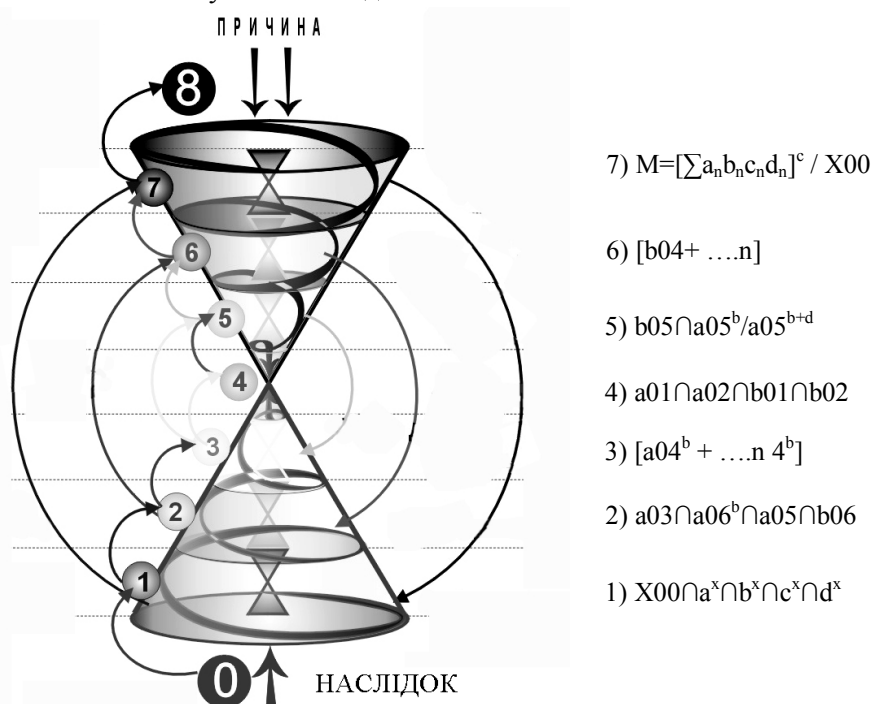

Рис. 1. Ієрархія пропозицій у структурі змісту концепту-міфологеми СПИС.

Отже, сутність СПИСА виявляється в ієрархічному наборі ознак, що порявляються контекстуально на різних рівнях взаємодій систем (знакових, інформаційних, біовітальних тощо). Використовуючи універсальну класифікаційну модель [8: 32-49], відзначимо, що СПИС постає як ЗБРОЯ / АРТЕФАКТ, "зброя для позбавлення життя" (1, мікро- рівень); ОЗНАКА індивіда, що викликає сукупність оцінок, емоцій та є статусним і аксіологічним маркером (2, ката-рівень(a)); ОРІЄНТАЦІЙНИЙ МАРКЕР (знак-"тригер" сценаріїв, адекватна

інтерпретація котрого вимагає певних ментальних операцій) (3, ката-рівень (b)); ЖИВА ІСТОТА (носії імені, суб'єкт-агенс, тобто, своєрідна концентрована проекція можливих соціальних ролей, реалізація яких уможливорює перебіг / зміну суспільно значущих сценаріїв – 4, мкоро-рівень); ЗВ'ЯЗКОВИЙ КАНАЛ (також орієнтаційний маркер, але такий, що пов'язує світ причин, надсистему (відому в міфологічних і релігійних традиціях як сакральна сфера) та світ наслідків – 5, мезо-рівень (b)); СВІТЛО / СВЯЩЕННИЙ (САКРАЛЬНИЙ) ОБ'ЄКТ – як квінтесенція аксіологічно детермінованих пріоритетів, що визначають вектор поступу системи, творче начало – 6, мезо-рівень (a)), СВІТОВА ВІСЬ – енерго-інформаційний канал, що з'єднує планету з об'єктами та енергетичними полями космічного масштабу – 7, мега-рівень. Багатовимірний характер аналізованого концепту-міфологеми дозволяє ідентифікувати його окремі іпостасі як фрактали, що функціонують на різних ієрархічних планах буття та забезпечують входження нового досвіду до інформаційних контурів відкритих систем.

Перспективним є міждисциплінарне дослідження мовних засобів втілення елементів міфологічного простору як основи творення альтернативних / вторинних світів, симулякрів, маніпулятивних або ж розвивальних / коригуючих стратегій взаємодії людей і колективів.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Андрейчук Н.І. Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV – початку XVII століття: Монографія / Н.І. Андрейчук. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 280 с.
2. Бялик В.Д. Лексичний квантор в англослов'янському публіцистичному дискурсі : автореф. : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04 / Василь Дмитрович Бялик; Київський національний лінгвістичний університет. – Київ, 2013. – 32 с.
3. Гомер. Илиада. Одиссея. – Москва : Художественная литература, 1967 – . – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Fiction/gomer/index.php
4. Домброван Т.И. Язык в контексте синергетики : Монографія / Т.И. Домброван. – Одесса : КП ОГТ, 2013. – 346 с.
5. Дяченки Марина та Сергій. Ритуал / Марина та Сергій Дяченки. – К. : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2006. – 280 с.
6. Етимологічний словник української мови : В 7 томах / Укл. Болдирев Р. В та ін. – К. : Наукова думка. – 1982 – 2006. – Т. 1–5.
7. Колесник О.С. Концепт МЕЧ у міфологічних просторах давніх англійців і східних слов'ян: лінгвокультурний аспект / О.С. Колесник // Культура народів Причорномор'я : научний журнал. – № 168. – Т.1. – Симферополь : Межвузовский центр "Крым", 2009. – С. 375 – 377.
8. Колесник О.С. Міфологічний простір крізь призму мови та культури : Монографія / О. С. Колесник. – Чернігів : РВВ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2011. – 312 с.
9. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков / В. В. Левицкий. – Винница : Нова книга, 2010. – Т.1. – 610 с.
10. Мізін К.І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології : Монографія / К.І.Мізін. – Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2011 – 448 с.
11. Мифы народов мира. Энциклопедия: в 2-х т. / Гл. ред. С. А. Токарев. – М. : Рос. энциклопедия, 1991–1992. – Т. 1 – 671 с.; –Т.2. – 719 с.
12. Нікульшина Т.М. Ірреальність у просторі можливих світів: утнолінгвальні особливості (на матеріалі англійської та української мов) : Монографія / Т.М. Нікульшина. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – 377 с.
13. Слово о плъку игоревѣ, игоря, сына свягъславля, внука ольгова // Злато слово. Век XII. – М. – 1986. – С. 27–75.
14. Соколян М. Вежі та Підземелля (пригча-фобія) / Марина Соколян. – К. : Грані-Т, 2008. – 168 с.
15. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер; [пер. с нем. и доп. О.Н Трубачева] : В 4-х т. – М. : Прогресс, 1964. – 1973.
16. Arymes prydein fawr. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.celt.net.org.uk/texts/llyfr_taliesin/prif_gyfarch.html
17. Beowulf. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www8.georgetown.edu/departments/medieval/labyrinth/library/oe/texts/a4.1.html>
18. Cad Goddeu. – [електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.celt.net.org.uk/texts/llyfr_taliesin/cad_goddeu_eng.html
19. Etymological Dictionary of Modern English / Ed. by D. Harper. [electronic resource]. – access mode : <http://www.etymonline.com>
12. Gylfaginning // Edda Snorra Sturlusonar. – [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://norse.ulver.com/snorra/gylfaginning.html>
21. Havamál. – [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/hava.html>
22. McBain A. An Etymological Dictionary of the Gaelic Language / Alexander. A. McBain, LL.D. – Stirling : Eneas MacKay, 1911. – 426 p.

23. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch / Julius Pokorny. – Bd. 1–2. – Bern : Francke. – 1959. – 1183 S.
24. [Preiddeu Annwn](http://www.lib.rochester.edu/camelot/annwn.htm). – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://www.lib.rochester.edu/camelot/annwn.htm>
25. Sapkowski A. Ostatnie zyczenie / Andrzej Sapkowski. – Warszawa : SuperNOWA, 1998. – 287 s.
26. Skaldskaparmál // Edda Snorra Sturlusonar. – [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://norse.ulver.com/snorra/skaldskapar.html>
27. StarLing database server / S. Starostin, G. Bronnikov, Ph. Krylov. – 1998-2012. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/query.cgi?basename=\data\ie\germet&root=config&morpho=0>
28. Tolkien J.R.R. Silmarillion / J.R.R. Tolkien. – Boston; N.Y. : Houghton Mifflin Company, 1999. – 365 p.
29. Völuspá. – [електронний ресурс]. – режим доступу : <http://norse.ulver.com/edda/voluspa.html>
30. Vulgate (Latin): John Chapter 19 <http://www.sacred-texts.com/bib/vul/joh019.htm#034>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександр Колесник – доктор філологічних наук, професор кафедри германської філології Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Наукові інтереси: лінгвосоціотика, лінгвокультурологія, когнітивні студії, міфопоетика, універсологія.

КОГНІТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОМПЗИТИВ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИВ КУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ «ДОБРО/ЗЛО» У ДАВНЬОРУСЬКІЙ МОВІ

Наталія КОЧ (Миколаїв, Україна)

Аналіз композитних утворень у давніх мовах із позиції діахронної когнітивної лінгвістики, яка надає можливість дослідити дериват як результат синтезу певних концептів (понять, ідей, категорій), важливих для концептуалізації дійсності й трансляції ціннісних смислів культури, є перспективним у когнітивістиці. У статті порушуються питання зв'язку композитів і моделей базисних когнітивних метафор.

Ключові слова: композити, когнітивна метафора, культурний концепт.

Analysis of composite structures in the Old languages from the position of diachronic cognitive linguistics, which allows one to study (explore) the derivative as a result of the certain concepts synthesis (concepts, ideas and categories) that are important for conceptualizing the reality and the cultural meanings transmission are promising in the cognitive science. The article raises the question of the link of compound words with patterns of basis cognitive metaphors.

Key words: composites, cognitive metaphor, cultural concept.

Історія вивчення композитів містить погляди вчених, зокрема синтаксистів і дериватологів, на цей мовний феномен як комплексне слово, словосполучення, речення («застигле» речення) або його підрядну частину [2; 6]. Широко відомі дослідження композитів на тлі розвитку дериваційних підсистем російської літературної мови (Ю. С. Азарх, О. А. Земська, В. М. Немченко, І. С. Улуханов). Терміни «складне слово», «композит(а)», «словесна єдність», «об'єднане слово» (К. Бругман), «слово, складене із символів» (К. Бюлер) та ін. час від часу переглядаються у зв'язку з їх неточністю або неповнотою розкриття суті відповідного поняття. Ряд дослідників вважає за доцільне розглядати композити як синтаксичні структури проміжного типу.

Якщо у формуванні композитів (зокрема утворених за моделлю «іменник + дієслово») вбачати синтаксичний процес, то складні слова, що відображають акти судження (а, можливо, в окремих випадках, з точки зору когнітивістики, й акти умовиводів), є фактом інкорпорації. Інкорпорація, яка розглядається як «спосіб синтаксичного зв'язку компонентів словосполучення (часткова інкорпорація) або всіх членів речення (повна інкорпорація), за якого компоненти поєднуються в єдине ціле без формальних показників у кожного» [5, с. 193], є, на думку В. Гумбольдта, первинною формою вираження думки [3, с. 149]. Сконденсована думка як «згусток смислу», що проектує фрагмент дійсності чи якусь подію, оформлюється за композитною моделлю, що є результатом складного розумового уявлення, яке у разі потреби можна розчленувати і перетворити на поверхневому рівні у словосполучення або речення.

Г. Пауль так визначає принципову відмінність речення від композита: «...сутність речення полягає в тому, що воно позначає сам акт поєднання декількох членів, тоді як сутність складного слова полягає, мабуть, у тому, що воно позначає поєднання членів як закінчений результат» [6, с. 388]. Таким чином, згідно з твердженням Г. Пауля, речення протиставляється слову як діахронне явище факту синхронії. Проте вивчення генези